

3 семинардын темасы:

Жусуп Абдрахмановдун Кыргыз АССР Совнаркомунун Председатели кезиндеги ишмердүүлүгү (1927–1933): башкаруу модели

I. Тарыхый контекст:

1920-жылдардын ортосу Советтик Борбор Азиянын саясий реконструкция доору болгон. 1926-жылы Кара-Кыргыз автоном облусу Кыргыз АССР макамына көтөрүлүп, өлкөнүн саясий, экономикалык жана административдик негизи жаңыдан калыптанууда эле. 1927-жылы **Жусуп Абдрахманов Кыргыз АССР Совнаркомунун Председатели болуп дайындалды**. Бул кызмат өлкөдөгү эң жогорку аткаруу бийлиги болуп, мамлекеттик башкаруу системасын түздөн-түз жетектеген орган болчу.

Башкы контексттик факторлор:

- Улуттук кадрлардын жетишсиздиги;
- Социалисттик индустриализация жана коллективдештирүү саясатынын башталышы;
- Маданий революциянын башталышы, массалык сабатсыздыкты жоюу;
- Эл аралык экономикалык изоляция шартында өзүн-өзү камсыз кылуу зарылдыгы.

II. Мамлекеттик жана экономикалык саясаттагы реформалар

1. Экономикалык негиз түзүү жана индустриализация

Жусуп Абдрахманов жетекчилиги менен Кыргыз АССРде пландуу экономиканын алгачкы элементтери ишке кирди:

- **Пландаштыруу комитетин (Госпланды) түзүү демилгеси көтөрүлдү;**

- Чүй, Ысык-Көл, Талас аймактарында **агрардык реформаларды** киргизүү башталды;
- Айыл чарбасын кайра түзүү, **коллективдештирүүнү этият жүргүзүү** саясатын жактаган (бул жагынан ал Москванын катуу линиясына каршы турууга аракеттенген);
- Жергиликтүү ресурстарды (жүндөн, тери, майдан алынган продукциялар) кайра иштетүүчү чакан **өнөр жай ишканалары** ачылды.

Маанилүү долбоорлор:

- Бишкек (Фрунзе) шаарында биринчи **механикалык устаканалардын** негизделиши;
- Тогуз-Торо, Кетмен-Төбө, Жалал-Абад аймактарында **энергетикалык жана суу чарба** долбоорлорунун башталышы.

 Абдрахманов экономикалык саясатты “жергиликтүү шартка ылайыкташтыруу” принцибин негизги башкаруучулук доктрина катары кармаган.

III. Кадр саясаты жана улуттук интеллигенцияны калыптандыруу

Абдрахманов улуттук мамлекеттүүлүктүн негизи – кадрдык өзөктү түзүү экенин терең түшүнгөн.

Анын кадр саясаты үч багытта жүрдү:

1. **Жергиликтүү улуттук кадрларды мамлекеттик башкарууга тартуу;**
2. **Жаштар үчүн билим берүү системасын кеңейтүү (орто жана жогорку билим берүү программалары);**
3. **Аялдардын коомдук турмушка катышуусун жогорулатуу.**

 Конкреттүү иштер:

- Фрунзедеги Педагогикалык техникум, айыл чарба техникуму жана партиялык мектептерди ачуу;
- Кыргыз тилин расмий башкаруу тили катары өнүктүрүү;

- 1930-жылдары республикада иштеген мамлекеттик кызматкерлердин 60% улуттук кадрлар болушуна жетишүү.

IV. Маданий жана улуттук саясат

Абдрахманов маданий саясатты улуттук аң-сезимди көтөрүүнүн жана мамлекеттүүлүктү чыңдоонун негизги куралы катары караган.

- Улуттук мектептер, басмаканалар жана гезит-журналдар түзүлгөн;
- “Эркин-Тоо”, “Кызыл Кыргызстан” сыяктуу басылмаларга мамлекеттик колдоо көрсөтүлгөн;
- Эл оозеки чыгармаларын, тарыхты, фольклорду жыйноо жана басып чыгаруу иши башталган;
- Кыргыз жазмасынын реформасы жана **кыргыз тилинин орфографиясын** иштеп чыгуу демилгеси көтөрүлгөн.

☞ *Абдрахмановдун идеясы боюнча “маданият – бул улуттун мамлекеттик жашоого кирүүчү руханий пули” болгон.*

V. Социалдык саясат жана элдин жашоо деңгээлин көтөрүү

- Ачарчылык жана эпидемияга каршы программалар кабыл алынган (айрыкча 1931–1933-жылдардагы казак качкындарын кабыл алуу жана тамак-аш менен камсыздоо ишинде анын гуманисттик саясаты белгилүү).
- Айылдык саламаттыкты сактоо түйүндөрү, акушердик пункттар ачылган;
- Коомдук турак жай курулушуна, таза суу системасына көңүл бурулган.

☞ **1931–1933-жылдардагы гуманитардык ишмердүүлүк** – анын адамдык жана саясий каармандыгын даана көрсөттү.

VI. Москва менен болгон карама-каршылыктар

Жусуп Абдрахманов Москва борборунун ашкере идеологиялык жана репрессивдик саясатына карата бир нече жолу этият каршылык билдирген:

- Кыргызстандын “бир эле дан өндүрүүчү колония” катары пайдаланылышына каршы чыккан;
- Жергиликтүү экономикага ылайык “гибриддик социализм” моделин сунуш кылган;
- Коллективдештирүүдө зордук-зомбулук ыкмаларын колдобогон.

✂ Натыйжада 1933-жылы “улутчулдук жана оңчул чалгын ишмердүүлүк” деген айып менен кызматтан алынган, кийинчерээк репрессияланган (1938-жылы атылган).

VII. Жусуп Абдрахмановдун башкаруучулук мурасы

Тармак	Башкы жетишкендиктер	Тарыхый мааниси
Экономика	Жергиликтүү ресурстарды пайдалануу жана чакан индустрия	Экономикалык өз алдынчалыкты баштоо
Кадр саясаты	Улуттук интеллигенциянын негизин түзүү	Мамлекеттүүлүктүн интеллектуалдык базасы
Маданият	Улуттук маданий институттарды түзүү	Улуттук аң-сезимди бекемдөө
Социалдык саясат	Ачарчылыкка каршы гуманисттик чаралар	Элдик бийликке ишенимди күчөтүү

VIII. Жыйынтык

Жусуп Абдрахмановдун Совнаркомдун Председатели катары ишмердүүлүгү — бул кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн пайдубалын түптөгөн, **экономикалык прагматизмди жана гуманисттик саясатты айкалыштырган башкаруучулук феномен.**

Ал Советтик системанын чегинде улуттук кызыкчылыкты коргоого аракет кылган сейрек мамлекеттик ишмер катары тарыхта калды.

✳ Жусуп Абдрахманов: “Элдин күчү – билимде, мамлекеттин күчү – элдин ишениминде”
(анын идеялык урааны болгон).